

Stupeň duševního života

Zvířecí říše a astrální tělo

Přejde-li pouhý organický život do vědomím provázeného pro-žití, stojíme na místě zrození duševního života. Je to hraniční oblast mezi rostlinnou a zvířecí říší, která se stává obzvláště zřetelnou při přechodu ze spánku do bdění. Duševní život se při procitnutí zanítí na smyslových vjemech, jimiž se oduševnělý organismus diferencovaně otevírá svému okolí. K rozmanitosti trvale se střídajících smyslových postřehů se připojují libost a nelibost, pocity sympatie a antipatie, ale také pudy, žádosti a vášně, které si uvědomujeme jako reálně pocíťovaný vnitřní svět. Právem je připisujeme také zvířatům.

Otázku po původu organismus oduševňujících sil nemůže zodpovědět ani fyziologie, ani dnešní psychologie. Již jsme poukázali na materialistickou tendenci chápat duševno v důsledku jeho spojení s tělesnými funkcemi jen jako jejich jakýsi sekundární pomíjivý reflex. Jeho samostatnost se však ukazuje duchovně-vědeckému pozorování a stává se zvláště zřetelnou ve stavu spánku. Duchovní badatel mluví o duševním nebo astrálním těle, které se při usnutí dalekosáhle uvolňuje z tělesnosti, zvláště z nervově-smyslového systému, jako samostatná, nadsmyslová organizace sil a spojuje se se světem svého původu. Ten Rudolf Steiner podrobně vylíčil ve svém základním díle „Theosofie - úvod do nadsmyslového poznání světa a určení člověka“ ve zvláštní kapitole „Duševní svět“. Jeho základními silami jsou sympatie a antipatie, jež tento svět prostupují a nejrozmanitějším způsobem se proplétají v nejrůznější útvary: *Jak tyto základní síly působí v duševním obraze, podle toho se určuje jejich ráz. Jako sympatie se musí označit síla, kterou jeden duševní útvar přitahuje jiné, snaží se s nimi smísit a uplatňuje svoji příbuznost s nimi. Naproti tomu antipatie je síla, kterou se duševní útvary navzájem odpuzují, vylučují a kterou si udržují své zvláštnosti,*

Pojem astrální tělo (lat. astrum = hvězda, souhvězdí) může být překládán jako souhvězdne nebo hvězdné tělo a ukazuje na organizaci sil příbuznou hvězdným světům a z nich pocházející. Staré atavistické jasnozření prožívalo v tomto smyslu souhvězdí tzv. zvěrokruhu jako projev s nimi spojených astrálních, oduševňujících sil kosmu.

Jako můžeme v nějakém oblaku „vidět“ rybu nebo slona, můžeme zcela jistě do konfigurace některých stálic (jak to ukazuje příklad Velkého vozu nebo Malého vozu) promítat pozemské představy. Ale původní jasnocítění bylo však ještě otevřené silám proudícím sem z určitých nebeských oblastí a toto reálné snové prožívání se proměnilo v obrazy kozoroha nebo lva. Tak se lidé dovídali o tvůrčí, vnitřní straně hvězdného světa, dnešnímu vědomí uzavřené, která ještě doznívá v řeckém pojetí „světové duše“. Byla vnímána jako božská. To také vysvětluje, proč se v asyrsko-babylónské kultuře postavy bohů zpodobovaly zvířecími formami a byla jim vzdávána nejvyšší úcta. Pozemské zvíře mohlo být ještě prožíváno jako odlesk tvůrčích mocností, stojících nad člověkem. Astrální síly proudí uvedenými planetárními éternými sférami, avšak mají zcela jiné vyšší dimenze a nesmí být s nimi zaměňovány.

Při takovém tvoření metafyzických pojmů, jako je astrální tělo, vyvstanou pro mnohé čtenáře určité potíže. Což u takových a jiných líčení duchovní vědy nejsme odkázáni jen na víru, dokud jsme nevypracovali vlastní nadsmyslové schopnosti vnímání? Kdyby tomu tak bylo, klesla by anthroposofie na světový názor, který nekritičtí „přivrženci“ přejímají díky vlivu autority „mistra“. Anthroposofické hnutí by muselo být chápáno jako sektářství.

Nastíněný problém dokazování se díky tomu skutečně jeví v duchovní vědě jinak než v přírodní vědě. Ta může posloužit zevními experimenty, z nichž se dají bezprostředně „vyčíst“ jisté poznatky. Naproti tomu objekty duchovní vědy, jako éterné nebo astrální tělo, nejsou *fyzickou* zkušeností. Avšak tyto tzv. bytostné články - za předpokladu jejich skutečnosti - jsou přece v dotyčném organismu a v člověku přítomné a činné. Tím se však nejrozmanitějším způsobem vyjadřují ve fyzicky vnímatelných jevech, které by zde bez nich vůbec nebyly, a podstatně určují organické formy a fyziologické děje. Tyto ale, jako například organizace dýchání a dýchání samo,

mohou být vnímány a musí být jen přiměřeně prohlédnuty. Kdo sleduje životní jevy tazavým pohledem badatele, zažije, že jen nejmenší část toho, co je jejich příčinou, je možné vysvětlit z fyzické roviny. Proto vedou k otázkám, které jsme již charakterizovali jako hraniční otázky při pojednání o organickém životě. Zde se však duchovně-vědecké pojmy nabízejí jako možnosti řešení, kterých se nyní můžeme *dopracovat* v souvislosti se záhadnými jevy. Přitom začnou být mnohé z těchto jevů, které by bez použití přiměřených pojmových souvislostí zůstaly neosvětlené, pochopitelné a můžeme je prohlédnout. Zkušenost tohoto objasnění jako zážitek pravdy je však rozhodující pro utvářející se přesvědčení, které se tedy nemusí opírat o „víru“. Požadované dokazování se ve styku s duchovně-vědeckými obsahy přesouvá dovnitř, podobně jako u čisté geometrických nebo matematických důkazů. Vyžaduje proto větší a bdělejší aktivitu myšlení, proti kterému stojí jen zevně školené návyky v myšlení, ale také pohodlnost v myšlení.

V tomto smyslu máme v následujícím postoupit dále k jistému vypracování pojmu *astrální tělo* v souvislosti se vznikem zvířecí říše.

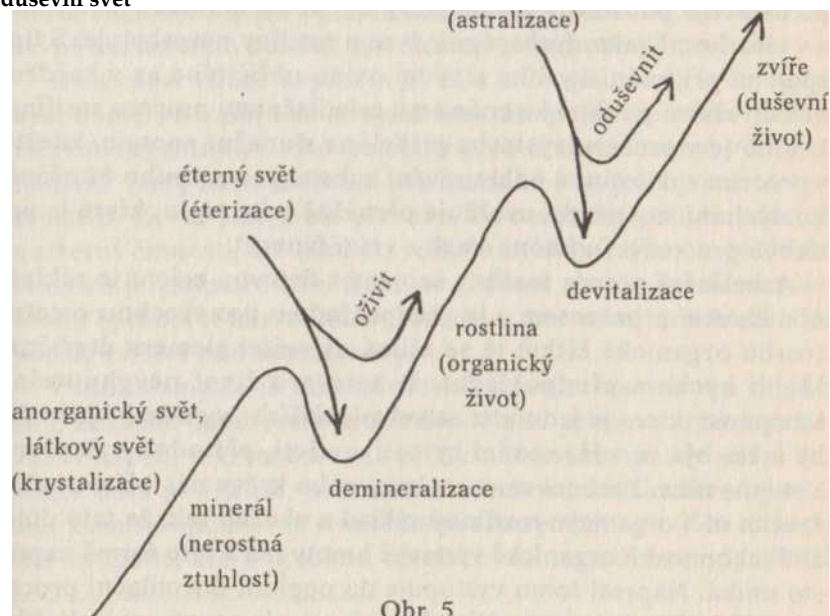
Z goetheanistického hlediska je *duševní* život metamorfózou organického života ve smyslu stupňování. Toto znamená vyšší vývoj od rostlinné říše k říši zvířecí. Ten je možný, ve smyslu nauky o metamorfóze, jen v poli napětí polarity. Ukazuje se to již při vzniku organicko-rostlinného života. Anorganický svět dosahuje svého nejvýznačnějšího vyjádření v podobě krystalu. Nikde se však zjemněním nebo bezprostřední obměnou nemůže krystal přetvořit v rostlinu. Jeho forma musí být zničena, má-li vzniknout organický život. Zničení a zvětrávání skal až k nejjemnější drti, dokonce naprostá ztráta nerostné formy do tekutého rozpuštěného stavu jsou nevyhnutelným předpokladem nového vytvoření rostliny ve zcela odlišných výtvořech. Přitom je zemská hmota vtažena do světové polaritě země a kosmu, centra a okruhu. „Dospěje-li k životu, tak musí přestat být pouhou částí Země. Vystoupí ze společenství se Zemí. Je vtažena do sil, které září ze všech stran k Zemi z mimozemské oblasti.“ a musí se jim podvolit. Musí nastat relativní *demineralizace*, aby mohlo nastat *oživení* vlivem dovnitř proudících éterných sil. Téměř nelze přehlédnout spoustu nových látek jako uhlohydráty, bílkoviny, tuky, hořčiny ovocné

kyseliny atd., které v organické chemii vyjadřují éterizaci, *prostoupení éteričnem*. Na veškerou *hmotu* je teď nutno pohlížet jako na *materiál*, který používá idea, jež je základem organismu, aby se postupně mohla zhmotnit, popřípadě aby se mohla fyzicky projevit. Proto nikdy nemůžeme z pouhé látky odvodit nebo vysvětlit organickou podobu, stejně jako nelze tvar vázy nebo střešní tašky odvodit z té které látky, z níž byly tyto věci vyrobeny.

Očekávatelná polarita mezi rostlinnou a zvířecí říší je patrná v rozmanitých zjevech. Svoji příčinu má v protikladech éterných a astrálních světových sil a již jsme se s ní setkali v obou tak mimořádně rozdílných životních oblastech, které jako bdění a spánek prostupují a časově rozdvojují veškerý zvířecí a lidský život.

Zvířecí organizace přejímá sice od rostliny jako základní stavební kámen organismu buňku jako předpoklad veškerého růstu, regenerace a rozmnožování jejím dělením. Ale kořeny, forma listů a květů jsou odmítány a dávají prostor zcela novému utváření.

duševní svět

Přítom vznikají v nervu, mase a kostech také zcela nové tkáňové formy, jaké v rostlinném světě nejsou. Éterné tvořivé síly ve své zvláštnosti ustupují a jsou zcela podřízeny astrálnímu tělu. Toto potřebuje pro své schopnosti pociťování a pro svoji vnitřní pudovou přirozenost smyslové orgány jako instrumenty a končetiny, drápy, zuby nebo rohy jako nástroje, aby se mohlo vyžívat.

Vývoj k oduševnělé bytosti není jen vývojem výše, ale zároveň je procesem zvnitřnění. Zatímco rostlina, podmíněná svojí strukturou listů, je bytostí povrchů, ve zvířeti proti nám polárně vystupuje v sobě uzavřený organismus, který v dutinách těla, jako břišní a hrudní, chrání a současně skrývá orgány. Ty se tvoří z převážně ještě více rostlinám příbuzných tzv. *zárodečných listů* embrya četnými procesy vhrnování a ohrnování. Takto vznikající anatomický vnitřní prostor se svými „vnitřnostmi“ však musí být chápán jako výraz neviditelného duševního „vnitřního prostoru“.

Jako je vodní živel prostředníkem éterična, tak je to vzdušné hlavním prostředníkem astrality, tedy oduševňujících sil. Toto upozornění duchovní vědy obrací pozornost na děj dýchání, který představuje podstatný fyziologický děj každé oduševnělé bytosti a v této formě jako *dýchací pohyb* se u rostliny nevyskytuje. S tím spojené přijímání kyslíku a výdej oxidu uhličitého se v každém ohledu chová polárně ke známému asimilačnímu procesu rostliny. U toho je v procesu výstavby přijímána sluneční energie, kdežto v procesu spalování a odbourávání substance vnitřního buněčného dýchání se energie uvolňuje převážně jako teplo, které je potřebné pro zvířecí výměnu látek a volní činnost.

Asimilační proces rostliny spojený s listovou zelení je základním životním procesem a je předpokladem pro všechnu ostatní tvorbu organické látky; té se ujímá oživující element éterična. Mohli bychom předpokládat, že tato pro život nevyhnutelná schopnost, která je jedním z nejvelkolepějších „vynálezů“ přírody, by měla být ve výše stojící bytosti, zvířeti, přírodou vylepšena a stupňována. Pasoucí se ovce, kozy nebo krávy nás učí o opaku: žraním ničí organicko-rostlinný základ a ukazují tak, že tato důležitá schopnost k organické výstavbě hmoty jim v této formě naprosto uniká. Naproti tomu vystupuje do popředí disimilační proces v každé buňce, který u rostliny hraje jen zcela nepatrnou roli. Přece však pracuje příroda ekonomicky. Listovou zeleň, důležitý chlo-

rofyl neodstraní zcela, nýbrž přebírá jeho stavební kameny a přeměňuje je: na místo světlu příbuzného magnézia je vbudováno železo. Tím vzniká barvivo červených krvinek, hemoglobin. Nezměněná bílkovinná struktura chlorofylu a hemoglobinu dokládá příbuznost navzdory úplné polaritě obou základních dějů. Hemoglobin přejímá, jak známo, jako nositel vdechnutého kyslíku krevními cestami hlavní roli při zprostředkování mezi zevním dýcháním a vnitřním buněčným dýcháním, které prostupuje celým organismem. Kde však hledat příčinu rozhodujícího zvratu přijímání oxidu uhličitého v kyslíkové dýchání, ve které se proměňuje asimilátorský budující proces rostliny u zvířete? Musíme ho spatřovat v zásahu astralizujících sil, které organismus prostupují, oduševňují a nakonec také dále vyvíjejí od chladnokrevného k teplotokrevnému.

Stará moudrost věděla, že při dýchání bezprostředně působí duševní síly. Není náhodou, že latinské výrazy pro vítr (animus¹) a duši (anima) mají stejný kmen slova. Tak také slovo „inspiration“ může znamenat nejen vprouštění fyzického vzduchu, ale také duševně-duchovního obsahu, jak ukazují „inspirování“ umělci.

Duševnost vůbec nepřebývá v těle jako majitel ve svém hoto-
vém domě. Astrální tělo se spíše neustále podílí na udržování fyzického organismu a jeho fyziologických funkcí. Činnost vůle „poháněná“ pudy nebo žádostmi předpokládá jako její hlavní nástroj svalstvo. Zevní pohyb ale přechází do *vnitřního* pohybu srdeční a střevní činnosti, ale také do pohybu dýchání. K tomu potřebné svalstvo je zaopatřováno více v nevědomí zůstávající silou vůle. Mohli bychom ji nazvat *tělesně vázanou životní vůlí*, ve které dále působí zvířecí pud sebezáchovy.

V tomto smyslu je také oduševněna svalovina vdechu a výdechu. Zesílené zasahování astrálního těla se přitom navenek projevuje v napětí, takzvaném *tonu* příslušného svalstva. Ale právě tak jako k jídlu patří chuť, je základem vdechování vzduchu - jako téměř zjemnělé potraviny - nevědomá síla sympatie. A je to duševní síla antipatie, která vyvolává oproštění od nepotřebné odpadkové

---

¹ význam (anemos) mělo toto slovo především v řečtině (pozn. vyd.)

kyseliny uhličitě, kterou by se organismus musel udusit, a způsobuje vylučování formou výdechu. Dříve již vylíčené základní síly astrálního těla, sympatie a antipatie, jsou tedy temnými tkáněmi životního citu spojenými s dýcháním; ale také se na něm podílí citlivost smyslové a nervové soustavy, a to nejen formou čichu, nýbrž i životně důležitým centrem dýchání uloženým v hlubších částech mozku. Toto téměř cítí nebo „chutná“ za trvalé pozornosti složení krve vzhledem k jejímu obsahu kyslíku a oxidu uhličitého, aby podněcovalo a řídilo hloubku dýchání. Proto se musí při každé narkóze dbát, aby toto centrum nebylo v žádném případě utlumenno.

Běžná fyziologie zachycuje jen tělesně-materiální zevní stránku dýchání. Ale podobně jako organizaci dýchání je nutné představit si oduševnělý *celý* organismus. Všechny sem patřící fenomény jsou projevem toho, že astrální tělo prostupuje éterné a fyzické tělo a - zvláště u zvířete - tyto bytostné články orientuje na sebe. Jako v každém ohledu nadřízená instance je staví do svých služeb.

Tato skutečnost se projevuje takřka nepřeslechnutelně i ve zcela na smysly vázaném kritickém vědomí v projevu zvířecího hlasu. Slyšíme-li mekot nebo bučení, mručení nebo řev, krákorání nebo štěbetání, bezprostředně si uvědomíme nitro zvířete, jeho životní náladu, a tím také jeho duševní bytost. Při jeho hlasu se sám o sobě nezvučný výdech, exspirace, používá novým způsobem jako nástroj, aby se nitro - fyzicky slyšitelně - doslova vyjádřilo. Při tom se duševno nebo astralita poněkud uvolňuje ze své spojitosti se životními pochody a ve znění začne jakoby rozkvétat a jako taková se projevovat. Ale také při tom vládne zákon polarit y a stupňování. Životu sloužící, více nebo méně nevědomý rytmus dechu musí být „narušován“, normální funkce dýchání relativně přerušována a výdech nepoměrně zesilován nebo prodlužován, aby sloužil nové, vyšší funkci, vystupňované do zvuků. Toto vše je však možné jen proto, že při vývoji funkce dýchání od začátku spolupůsobilo to duševně-astrální.

Tyto vývody zároveň ukazují, jak silně jsou síly, které oduševňují! stvoření, orientované na fyzicky-éternou tělesnost a její utváření. Jsou zprvu dalekosáhle vázány na tuto organizaci a její orgány, které zvíře podle Goethova výroku „poučují“ a samy takto nabývají charakter duševní tělesnosti. To je důvod, proč duchovní

věda musí používat výrazu *duševní tělo* nebo *astrální tělo*, které má zvíře a člověk jako třetí bytostný článek. Avšak v nitru astrálního těla se již v zárodku projevuje ono duševno, které může zažít svůj vlastní rozvoj teprve v lidském duševním životě. Zóna přechodu se v duchovní vědě označuje jako duše citivá. K tomu se vrátíme v další kapitole.

Walther Bühler